نگاهی نو به حقوق شهروندی در نظام حقوقی ایران

تالیف:

محمد زمان قربان امرجی

کارشناس ارشد حقوق خصوصی

www.ketab.ir

انتشارات فراگیر الوند

۱۴۰۱

سرشناسه	:	قربان‌امرجی، محمدزمان، ۱۳۳۶-
عنوان قراردادی	:	ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	:	نگاهی نو به حقوق شهروندی در نظام حقوقی ایران/تالیف محمد زمان‌قربان‌امرجی.
مشخصات نشر	:	ساری: فراگیر الوند ،۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۱۲۴ص.
شابک	:	۵۵۰۰۰۰ریال: 978-622-7614-67-1
وضعیت فهرست نویسی	:	فیپا
یادداشت	:	کتابنامه:ص.[۱۱۸]-۱۲۴.
موضوع	:	حقوق مدنی -- ایران Civil rights -- Iran
رده بندی کنگره	:	KMH۵۰۰
رده بندی دیویی	:	۵۵/۳۴۶
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۸۴۱۹۲۵
اطلاعات رکورد کتابشناسی	:	فیپا

www.ketab.ir

انتشارات فراگیر الوند

- عنوان کتاب..... نگاهی نو به حقوق شهروندی در نظام حقوقی ایران
- مولف..... محمد زمان- قربان امرجی
- صفحه آرا..... فراگیر الوند
- طراح جلد ..... فراگیر الوند
- ناشر ..... فراگیر الوند
- شمارگان..... ۱۰۰۰ نسخه
- نوبت چاپ ..... اول ۱۴۰۱
- قیمت ۵۵۰۰۰تومان

ISBN:978-622-7614-67-1

" این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است"

ناشر دکتر بهزادفر ۰۹۱۲۵۸۵۰۱۵۱

فهرست مطالب

مقدمه ۱۰

فصل اول ۱۳

کلیاتی در مورد حقوق شهروندی ۱۳

تبیین معنای لغوی و اصطلاحی حق ۱۴

حقوق ۱۵

مفهوم شهروند و شهروندی ۱۶

مفهوم حقوق شهروندی ۱۸

تاریخچه پیدایش و مبنای حقوق شهروندی ۲۰

منابع و مصادیق ملی حقوق شهروندی ۲۰

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۲۰

منابع و مصادیق فراملی حقوق شهروندی ۲۱

اعلامیه جهانی حقوق بشر ۲۲

اعلامیه اسلامی حقوق بشر ۲۲

رابطه حاکمیت و شهروندان در پرتو توجه به حقوق شهروندی ۲۳

فصل دوم ۲۵

حقوق شهروندی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ۲۵

مقدمه ۲۶

حقوق شهروندی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۲۷

حقوق شهروندی در محتوای قانون اساسی ۲۹

حقوق شهروندی مدنی ۳۲

حقوق شهروندی سیاسی ۳۳

حقوق شهروندی اجتماعی ۳۴

اصول حقوق شهروندی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ۳۶

اصل برخورداری از حقوق مساوی ۳۶

اصل امنیت فردی ۳۷

www.ketab.ir

اصل مصونیت مسکن و آزادی در انتخاب محل سکونت ۳۷
اصل عدم تعرض به مکاتبات ۳۸
آزادی رفت وآمد ۳۸
اصل آزادی در انتخاب شغل ۳۸
حقوق قضائی شهروندی ۳۹
آزادی آموزش و پرورش ۳۹
آزادی اخبار و اطلاعات ۴۰
آزادی سیاسی و اجتماعی ۴۰
اصل حرمت مالکیت ۴۱
مفاهیم شهروندی با مبانی نظام‌های حقوقی ۴۲
مفاهیم شهروندی در هر قانون اساسی ۴۳
مسئله شهروندی در قانون اساسی ایران ۴۴
نحوه ایجاد توازن میان مؤلفه‌های شهروندی در قانون اساسی ایران ۴۵
کاربرد مکعب شهروندی در صورت‌بندی ظرفیت‌های حقوق شهروندی در قانون اساسی ۴۷
عناصر شهروندی: بعد اول مکعب شهروندی قانون اساسی ۴۸
شبکه‌های کاربردپذیری؛ بعد دوم مکعب شهروندی قانون اساسی ۵۰
سطوح توانمندی بعد سوم مکعب شهروندی قانون اساسی ۵۲
تلازم حقوق مردم و حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۵۴
فصل سوم ۵۹
جایگاه حقوق شهروندی در نظام حقوقی ایران ۵۹
با نگاهی به منشور حقوق شهروندی ۵۹
اصل ماهیت حقوقی منشور حقوق شهروندی ۶۰
مقام صلاحیت‌دار صادرکننده حقوق شهروندی چه کسی یا کسانی می‌باشد؟ ۶۰
مزایای منشور حقوق شهروندی ۶۱
معایب منشور حقوق شهروندی ۶۲

به منظور بهتر اجراشدن منشور، در آینده بهتر است نوعی ارزیابی محتوایی انجام شود که در آن نوعی رویکرد انتقادی حاکم باشد. نخستین اشکال منشور حقوق شهروندی فقدان مبانی نظری و فلسفی

www.ketab.ir

است؛ بدین معنی که متن منشور اساساً فاقد یک مبنای تحلیلی نظری است و این ابهام علاوه بر مشکل تعریف و تعیین مصداق، باعث عدم تمییز حقوق شهروندی از حقوق بشر شده است..... ۶۲
منشور شهروندی باید رنگ قانونی داشته باشد یا توصیه اخلاقی..... ۶۲
منشور حقوق شهروندی از دیدگاه مخالفان..... ۶۴
منشور حقوق شهروندی از دیدگاه موافقان..... ۶۸
جایگاه حقوق شهروندی در نظام حقوقی..... ۷۲
فصل چهارم..... ۷۵
دولت و اجرای حقوق شهروندی..... ۷۵
مقدمه..... ۷۶
عملکرد حقوق شهروندی در اقتصاد و بوروکراسی..... ۷۶
عملکرد حقوق شهروندی در حوزه سیاسی-اجتماعی..... ۷۹
مبانی نظری لزوم رعایت حقوق شهروندی..... ۸۱
نظریه حق و تکلیف..... ۸۱
نظریه عدالت..... ۸۲
نظریه کرامت انسان یا حقوق طبیعی..... ۸۲
پیامدهای حاکمیت قانون..... ۸۳
تنظیم‌کننده قدرت دولت..... ۸۳
برابری در مقابل قانون..... ۸۳
فصل پنجم..... ۸۵
حقوق قضایی شهروندی با نگاهی به منشور حقوق شهروندی..... ۸۵
مقدمه..... ۸۶
تضمینات حقوق قضایی شهروندی در آیینه حقوق موضوعه‌ی ایران..... ۸۷
حقوق قضایی شهروندی در قانون اساسی..... ۸۷
حقوق قضایی شهروندی در قانون آزادی‌های مشروع..... ۸۸
حقوق قضایی شهروندی در آیین دادرسی کیفری..... ۹۰
مهم‌ترین حقوق بنیادین قضایی شهروندان در دادرسی‌های کیفری..... ۹۱
مقررات تبعیض آمیز در برخی دادگاه های اختصاصی..... ۹۲

www.ketab.ir

عدم رعایت اصل قانونی بودن جرایم و مجازات ها ۹۴
حذف حق انتخاب آزادانه وکیل در برخی جرایم ۹۵
پیش بینی قرار عدم دسترسی به پرونده برای متهم ۹۶
عدم پیش بینی ضمانت اجرا در برخی حقوق قضایی شهروندان ۹۷
ضعف در اجرای حقوق شهروندی ۹۸
عدم آموزش حقوق شهروندی ۹۸
تخلف از عدم استفاده مأموران ابلاغ از لباس رسمی ۹۹
نادیده گرفتن حقوق شهروندی به بهانه حفظ نظم و امنیت عمومی ۹۹
عدم رعایت علنی بودن محاکمات توسط برخی مقامات قضایی ۱۰۰
اطاله دادرسی، مانعی جهت تحقق حقوق شهروندی ۱۰۳
اطاله دادرسی ۱۰۴
نقش اطاله دادرسی بر حقوق شهروندی ۱۰۵
عوامل مؤثر بر اطاله‌ی دادرسی ۱۰۶
قوانین ۱۰۶
عدم نظارت بر طرح دعاوی واهی ۱۰۸
عوامل مربوط به قضات دادگاه‌ها ۱۰۸
الف) ضعف علمی و نبود تجربه کافی قضات ۱۰۸
پ) فقدان انگیزه کافی در قضات ۱۰۹
ت)قواعد مربوط به هزینه‌ی دادرسی ۱۱۰
عدم استفاده از تکنولوژی ۱۱۱
ضمانت اجرای نقض مقررات زیست محیطی و حق دادخواهی شهروندان ۱۱۲
فصل ششم ۱۱۹
جایگاه حقوق زنان در منشور حقوق شهروندی ۱۱۹
مقدمه ۱۲۰
حقوق شهروندی زنان ۱۲۰
قوانین حقوق شهروندی زنان ۱۲۱
رعایت حقوق شهروندی و حقوق شهروندی زنان ۱۲۳

www.ketab.ir

مقدمه

حقوق شهروندی در نظام حقوقی ایران به‌طور خاص در دو سطح تدوین گردیده است. در سطح قانون اساسی، فصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که به حقوق ملت اختصاص یافته است (ذیل اصول نوزدهم تا چهل و دوم) مبین مصادیقی از حقوق شهروندی است. در سطح قانون عادی نیز تنها ماده واحده احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۶ شایان‌ذکر است که آن هم صرفاً تعهداتی برای محاکم، دادسراها و ضابطان دادگستری ایجاد می‌نماید. همچنین در قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰/۸/۷، قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر مصوب ۱۳۹۴/۲/۲ و قانون برنامه پنجم توسعه (۱۳۹۴-۱۳۸۹) نیز می‌توان ابعادی از حقوق شهروندی را به نظاره نشست.

در چنین وضعیتی به نظر می‌رسد ارتقاء حقوق شهروندی و توجه به ضرورت آن در ساختار قانونی و اجرایی جمهوری اسلامی ایران مستلزم در نظر گرفتن راهکارهایی از سوی دولت است. از جمله مهم‌ترین راهکارهای حفظ، تضمین، بسط و ارتقاء حقوق شهروندی تکمیل و اصلاح قوانین موجود در این زمینه است. فقدان وجود یک قانون جامع حقوق شهروندی که از حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی همگان گرفته تا حقوق اقشار و طبقات خاص و نیازمند حمایت (همچون معلولان، بیماران، زنان، کودکان، عابرین پیاده، مصرف‌کنندگان و...) را تضمین و تأمین نماید، از جمله عمده‌ترین دغدغه‌ها و خلأهای نظام حقوقی کشور است. در این خصوص تدبیر دولت می‌تواند در چارچوب ارائه لایحه‌ای کارشناسی شده و تخصصی به مجلس شورای اسلامی تبلور یابد.

قانون اساسی به عنوان نهاد بنیادین یک نظام سیاسی، بیانگر نظام سیاسی، حقوقی، اقتصادی و فرهنگی کشور، و همچنین انعکاس‌دهنده و مبین نمادهای هویتی جامعه است، که از کانال همه‌پرسی، تجمیع گر ارزش‌ها و نمادهای هویتی مشترک می‌باشد. چنانکه در مقدمه‌ی قانون اساسی نیز بر این امر تأکید شده است: «قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

www.ketab.ir

مبین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی است که انعکاس خواست قلبی امت اسلامی می‌باشد. بر این اساس، اگر رویکرد ما به سیاست، منطبق با تعریف دیوید ایستون باشد که سیاست را توزیع اقتدارآمیز ارزش‌ها (ایستون، ۱۹۶۵) معنا می‌کند، مشهود است که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به مثابه‌ی یک سیستم باز سیاسی از کانال همه‌پرسی، ارزش‌ها و نمادهای هویتی مردم ایران (درون داد) را پردازش کرده و سازوکارهای کارگزاری‌ها و الگوی رفتار مردم و حاکمیت (برون داد) و به عبارتی دیگر فرهنگ سیاسی را نهادینه و نظام‌مند نموده است.

تبیین و تشریح حقوق و تکالیف مردم (شهروندان) و حاکمیت، یکی از کارویژه‌های اصلی قانون اساسی می‌باشد که با تئوریزه کردن آنها در چارچوب اندیشه‌های معمار انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (ره) و نظام ارزشی و فرهنگی جامعه، و پیش‌بینی سازوکارهای اجرایی برای دادن ماهیتی لازم‌الاجرا به آنها، این کارویژه را عملیاتی می‌کند. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز در قالب ۱۷۷ اصل، کارویژه‌ی مذکور را تئوریزه و نهادمند کرده است.در این کتاب ما قصد داریم به جایگاه حقوق شهروندی در نظام حقوقی ایران پرداخته شود .

www.ketab.ir